

'Oorlog in Heino, Laag Zuthem en Lierderholthuis' - 'Oorlog in Heino, Laag Zuthem en Lierderholthuis' - 'Oorlog

Afbeelding 1: Vordering, collectie Historische vereniging voor Heemkunde 'de Omheining' Heino

Afbeelding 2: Vordering, collectie Historische vereniging voor Heemkunde 'de Omheining' Heino

Inleiding

Hoe zagen Heino, Laag Zuthem en Lierderholthuis eruit als bezette dorpen? Wat waren de gevolgen van de oorlog op het dagelijks leven? Er waren minder producten te krijgen in winkels, mensen verdwenen plotseling, er kwamen nieuwe regels, en radio's en fietsen moesten bijvoorbeeld worden ingeleverd. Voor de Joodse mensen waren er minder vrijheden, voor hen werden aparte regels opgesteld (hoewel er geen Joodse mensen in de drie dorpen woonden, waren de regels wel algemeen bekend). Mensen moesten soms onderduiken, ook in Heino en in de omgeving. In dit themaboekje bestudeer je verschillende bronnen die vertellen over de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog in Heino, Laag Zuthem en Lierderholthuis. Je leert welke gevolgen de oorlog had voor het dagelijks leven, leest persoonlijke verhalen van mensen die de oorlog van dichtbij mee hebben gemaakt, of leert meer over welke sporen de oorlog in jouw omgeving heeft achtergelaten.

Oorlogsdreiging

Op 3 september 1939 verklaarden Engeland, Frankrijk en Polen de oorlog aan Duitsland. De Tweede Wereldoorlog was begonnen. Rond deze tijd werden in Nederland, en dus ook in Heino, Laag Zuthem en Lierderholthuis, alle dienstplichtigen (alle mannen en jongens vanaf 18 jaar) opgeroepen voor het leger, omdat het niet lang meer kon duren voordat ook Nederland bij de oorlog betrokken werd. Deze tijd van het leger bijeen roepen (mobiliseren) noemen we de mobilisatiedagen. Tijdens de **mobilisatiedagen** werden er allerlei dingen in beslag genomen (**vorderen**), bedoeld voor het Nederlandse leger. Er werd vaak een (te) kleine vergoeding gegeven door de gemeente.

1. Op afbeelding 1 en 2 zie je twee dingen die worden gevorderd, auto's en paarden. Op welke afbeelding worden de paarden gevorderd? En op welke de auto's en vrachtwagens? Geef aan waar je dat aan hebt gezien.

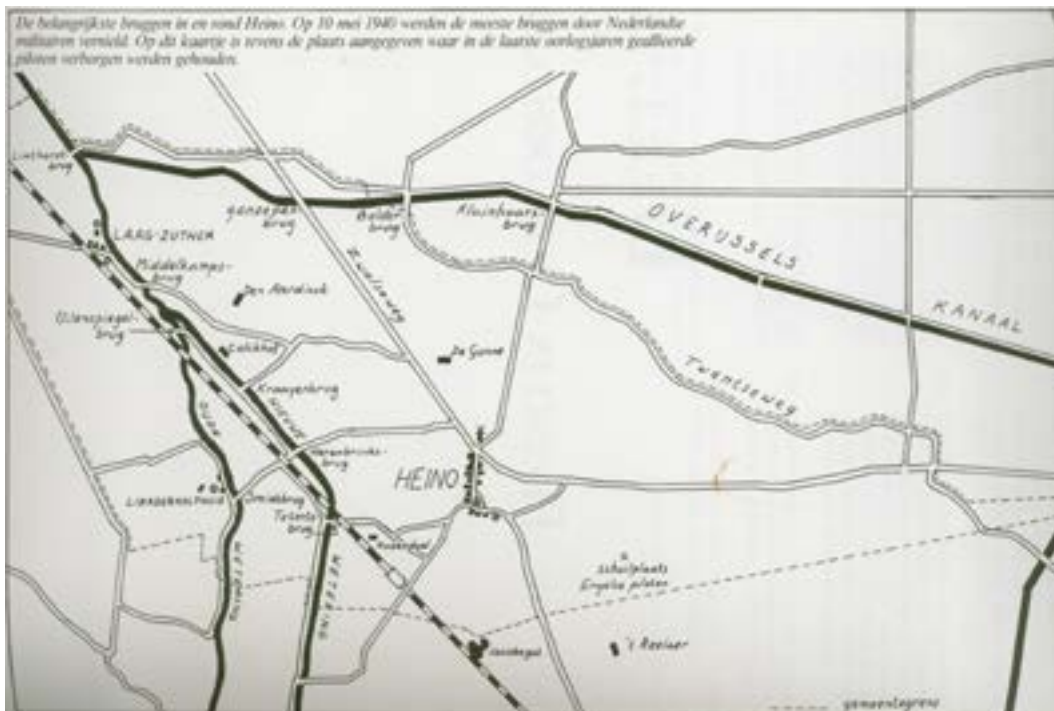
Herken je de plekken waar de twee foto's zijn genomen? Foto 1 is genomen op de kruising tussen de Zwolseweg/Dorpsstraat/van der Capellenweg waar nu een autogarage staat. Vroeger stond daar de molen van de firma Hooglugt. Foto 2 is genomen net voorbij restaurant Oortwijn aan de Canadestraat kijkend richting de supermarkt.

Het duurde nog tot vrijdag 10 mei 1940 dat de Duitse troepen over de Nederlandse grens in het oosten trokken. Op 14 mei 1940 gaf Nederland zich over.

3. Vanuit welke Overijsselse stad kwamen de Duitse troepen?

4. Bekijk afbeelding 4. Het is een kaartje met de belangrijkste bruggen in de omgeving. Zet om alle 10 bruggen een cirkel.

5. Over welke brug(gen) heb jij wel eens gefietst?

Duitse opmars door Salland

3

Afbeelding 5: Brug over de Nieuwe Wetering, collectie Historische vereniging voor Heemkunde 'de Omheining' Heino

Op de afbeelding hiernaast zie je de noodbrug over de Nieuwe Wetering aan het einde van de huidige Molenweg met links de boerderij van de familie Beltman.

6. Kruis op de kaart (afbeelding 4) aan waar deze brug staat op de kaart. Hoe heet deze brug?

Na de overgave van Nederland probeerden de Nederlanders en ook de Heinoërs en de omgeving het leven weer op te pakken. Maar al vrij snel kwamen er maatregelen die de Duitse bezetter invoerde. 's Nachts mochten geen auto's meer rijden en alle ramen moesten worden verduisterd. Deze 'bekendmakingen' werden in kranten geplaatst zodat iedereen ervan op de hoogte was. Een andere belangrijke maatregel was de invoering van het persoonsbewijs. Hieronder kun je zo'n persoonsbewijs bekijken. Als je Joods was stond er een grote J op het persoonsbewijs.

Afbeeldingen 6 & 7: Persoonsbewijs van dhr. Veltkamp uit Heino, collectie Dhr. K Garssen.

Distributiedienst

Een van de gevolgen van de oorlog, was de schaarste aan producten zoals brandstof, suiker, boter, en meel. Zeker aan het einde van de oorlog ontstonden veel tekorten. Dat wil zeggen dat veel producten zoals suiker, boter, aardappelen en vlees niet of nauwelijks meer te verkrijgen waren. We weten dit bijvoorbeeld doordat dit werd aangekondigd via een bekendmaking in de krant of door persoonlijke verhalen of dagboeken van mensen. Mevrouw Hemels uit Lierderholthuis, die een bakkerij runde, schreef in haar agenda dat brood en meelproducten (voor een bakkerij toch belangrijke producten) in november 1939 al op de bon gingen. Een voorbeeld van een (voedsel)bon kun je bekijken op pagina hiernaast. Om een eerlijke verdeling van voedsel te behouden, werd het distributiestelsel ingevoerd. Je kon vanaf het moment dat producten op de bon waren, deze alleen nog maar krijgen tegen inlevering van een voedselbon. Toch konden de inwoners van Heino, Laag Zuthem en Lierderholthuis zich nog aardig goed redden, omdat boeren in het geheim gingen oogsten, oogst achterhielden en illegaal dieren slachtten.

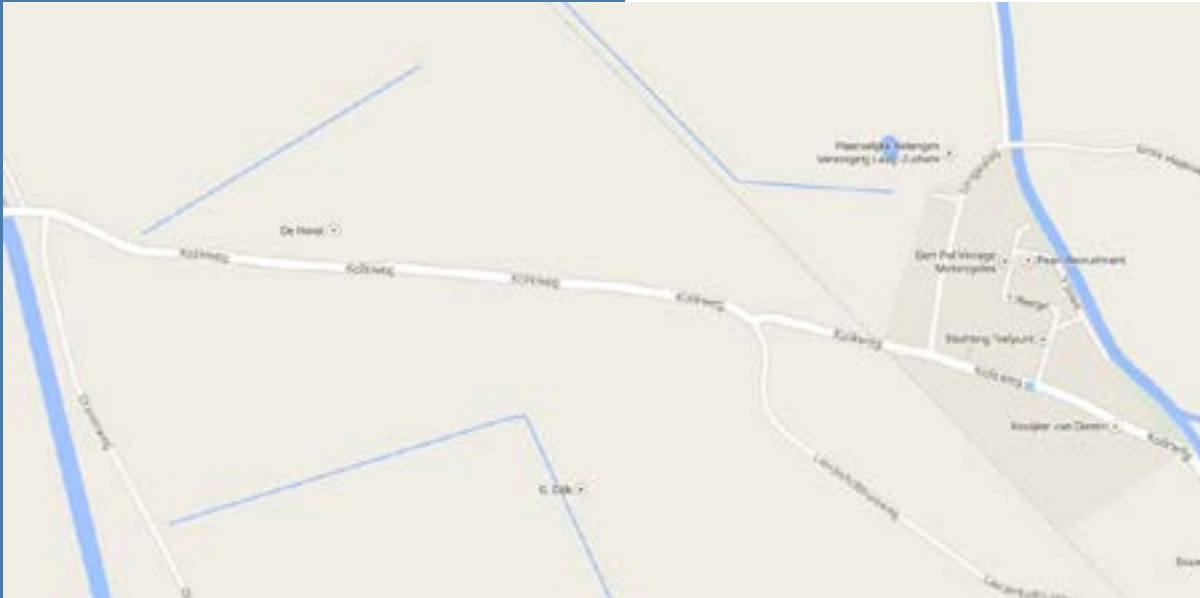
7. Je ziet hiernaast een voorbeeld van een voedselbon. Noem de producten die je met de afgebeelde bonnen kon krijgen.

8. Voedselbonnen kon je verkrijgen bij het distributiekantoor. Je had daarvoor wel een persoonsbewijs nodig. Er werd dus precies bijgehouden hoeveel bonnen je per gezin(ssamenstelling) kreeg. Onderduikers stonden natuurlijk niet op een adres ingeschreven, want dan konden ze gevonden worden. Wat betekende dit distributiestelsel voor de onderduikers in Heino en omgeving?

Afbeelding 8: Voedselbon, collectie Historisch Centrum Overijssel Zwolle

Er was een winterse periode in de Tweede Wereldoorlog waarbij veel mensen vanuit het westen eten kwamen halen, ook in Laag Zuthem. Op de boerderij van de familie Elshof kwamen soms wel 10 tot 20 mensen per dag aan. Ze kwamen vooral om graan en aardappelen vragen.

In een interview met de twee zussen Kloosterziel die woonden op boerderij 'de Horst', vertelden zij dat ze verschillende angstige momenten hebben meegemaakt op boerderij. Hun vader was wethouder en locoburgemeester (vervangend burgemeester) van Zwollerkerspel (een gemeente die tegenwoordig bij Zwolle is gevoegd). Omdat de gemeente Zwollerkerspel weigerde burgers op te roepen om te helpen bij graafwerkzaamheden voor de Duitsers, werd ook vader Kloosterziel gezocht. Regelmatig kwam de Sicherheitsdienst (S.D., oftewel politie) regelmatig bij de boerderij naar hun vader zoeken om hem op te pakken.

De volgende fragmenten komen uit het interview:

*'Het ergste dat wij hebben meegemaakt was bij een **razzia** begin oktober 1944. Zes jongens lagen 's morgens op de hilde (een zolder boven de veestal) in het hooi, toen er telefonisch bericht kwam dat er een razzia gehouden werd.'*

*'We hebben een jongen van de **ondergrondse** in huis gehad, die hier 11 maanden geweest is. Hij studeerde medicijnen en was bijna klaar met zijn studie. Hij kwam uit Assen en werd Henk van Zuthem genoemd, dat was zijn schuilnaam.'*

*Na de komst van de Canadezen: 'De **N.S.B.'ers** die gevangen genomen waren, werden in onze schuur opgesloten, met een wachtpost erbij. Later zijn zij afgevoerd, waarschijnlijk naar **kamp Schaarshoek**.'*

14. In de drie fragmenten staan vier dikgedrukte woorden. Zoek de woorden op (in een woordenboek of overleg met een klasgenootje) en geef uitleg bij deze woorden.

Razzia: _____

Ondergrondse: _____

N.S.B.'ers: _____

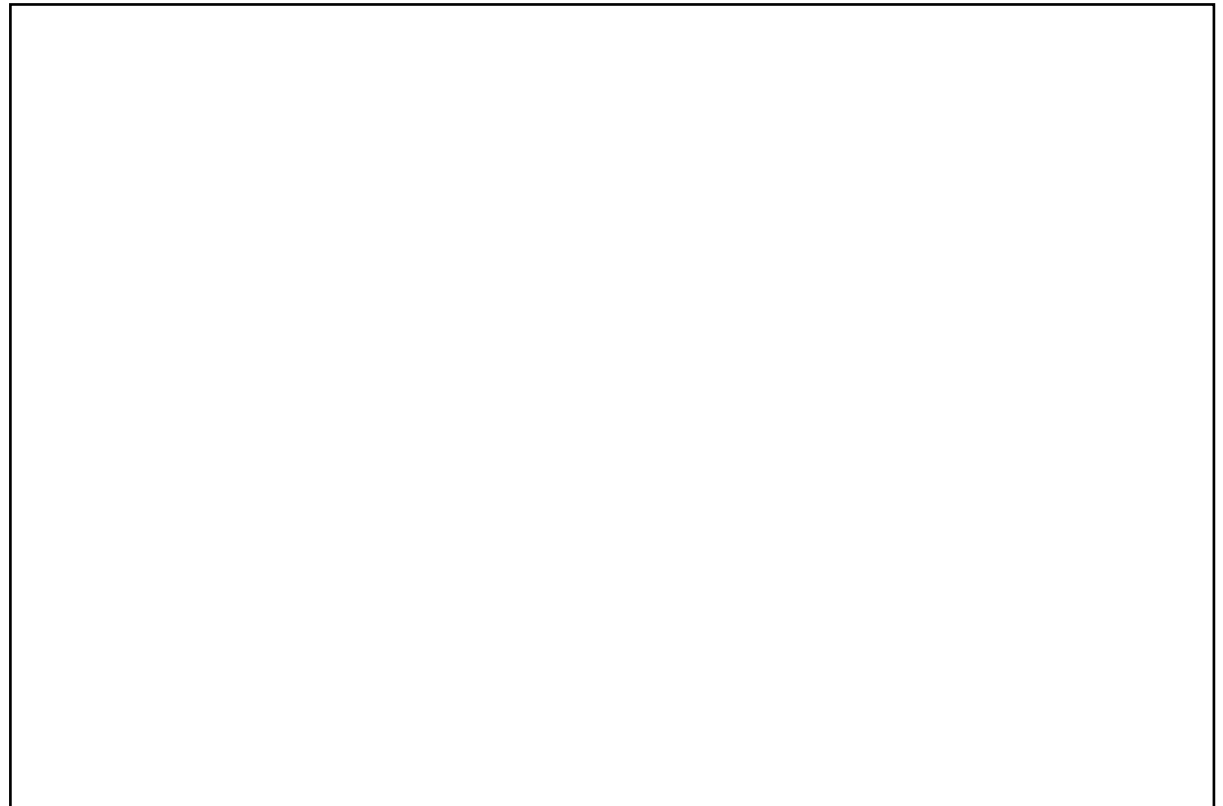
Kamp Schaarshoek: _____

Verzet

In 1943 werd in Heino een verzetsgroep opgericht. Deze groep vervoerde wapens voor de geallieerden of probeerde de Duitsers tegen te werken door spoorlijnen of telefoonkabels te vernielen. Zij zorgden ook voor bescherming van piloten en hun bemanning die in de omgeving waren neergestort. De boerderij van de familie Heuven aan de Hogebroeksweg was ene plek waar veel onderduikers onderdak kregen. Daarnaast waren boerderij 'de Horst' van de familie Kloosterziel en de boerderij van de familie Elshof aan de Kolkweg in Laag Zuthem, plekken waar naast onderduikers ook wapens en munitie door het verzet verborgen werden gehouden. In Heino was het aantal onderduikers in verhouding met andere gemeenten erg groot. Er waren veel afgelegen plekken, waar de Duisters maar weinig kwamen.

15. Wat zou jij een goede plek vinden om je te verstoppen als onderduiker? Hoe kun je erin of eruit en weet je zeker dat je niet gevonden kunt worden? Maak van jouw onderduikplek een tekening en beschrijf de tekening.

Ruimte om je tekening te beschrijven

Kamp Schaarshoek

Kamp Schaarshoek is in 1933 gebouwd in opdracht van de Rijksdienst voor de Werkverruiming. Het kamp bevond zich dichtbij de spoorlijn Enschede-Zwolle, net buiten het dorp Heino. Het was een werkkamp, bedoeld om werklozen aan het werk te zetten. Bij dit werkkamp ging het vooral om het ontginnen (geschikt maken voor landbouw) van bospercelen. Van deze plannen kwam niet veel terecht, omdat de oorlog aanbrak.

Begin 1942 werd het kamp in opdracht van de Duitse bezetter ontruimd. De werkloze mannen en het lokale personeel werden naar huis gestuurd. Alleen de kok/beheerder en de kantinebeheerder mochten blijven. In januari 1942 werden honderden Joodse mannen van hun gezinnen gescheiden om te gaan werken in speciale kampen, waaronder in kamp Schaarshoek.

In de loop van 1942 werden de bestaande regels van de werkkampen aangescherpt. Er kwamen strenge, uniforme maatregelen voor alle Jodenkampen. Begin oktober 1942 werden alle joodse werkkampen, dus ook Schaarshoek, leeggehaald. Hoewel het station van Heino op korte afstand lag, moesten de mannen lopend door het dorp naar Zwolle. Daar wachtte de trein naar Westerbork.

Na het vertrek van de joodse dwangarbeiders kreeg het kamp een ander functie. Er werd schoongemaakt en opgeruimd in afwachting van evacués, gezinnen uit Den Haag, Scheveningen en omgeving, waarvan de woningen waren opgeëist om de aanleg van de Atlantikwall te kunnen uitvoeren. De Atlantikwall (Nederlands: Atlantische muur) was een 2685 kilometer lange verdedigingslinie langs de kust, die de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog in de bezette gebieden hebben aangelegd ter voorkoming van een invasie (inval) van de geallieerden. Eind december 1942 kwamen de eerste evacués in Heino aan.

Daarnaast had het kamp de functie van heropvoedingskampen, waar sociaal zwakkere mensen konden worden ondergebracht. Behalve mensen uit Den Haag kwamen in 1943 ook nog evacués uit onder andere Haarlem, Velsen en Den Helder naar de Schaarshoek. Het aantal geëvacueerden wisselde nogal, maximaal zijn het er 140 geweest. Eind 1944 kreeg het kamp weer nieuwe bewoners: een groep bewoners uit kamp Twilhaar in Nijverdal werden overgeplaatst naar kamp Schaarshoek. Zij moesten verhuizen omdat de Duitsers in de directe omgeving van Twilhaar een startbaan voor V1-raketten aan gingen leggen.

Afbeelding 10: Ingang van het werkkamp Schaarshoek, bron: www.joodsewerkkampen.nl

Afbeelding 11: Foto van kantine en keuken van werkkamp Schaarshoek, bron: www.joodsewerkkampen.nl

Afbeelding 12: Foto van kantine en keuken van werkkamp Schaarshoek, bron: www.joodsewerkkampen.nl

Na de bevrijding werd het kamp aangewezen als interneringskamp (kamp waarin grote groepen gevangenen of poitieke tegenstanders werden samengebracht) voor krijgsgevangenen en N.S.B.'ers. Daarna verbleven in het kamp in de jaren vijftig ondermeer vluchtelingen uit het voormalige Nederlands-Indië en meerdere groepen 'asocialen'; in 1961, tijdens de bouw van de Berlijnse muur, bood de Schaarshoek onderdak aan een aantal Duitse vluchtelingen. Vanaf de jaren zestig is het kamp ingericht als kindervakantieoord. Van de oorspronkelijke gebouwen is niet veel meer over. De kantine is grotendeels bewaard gebleven. Wel is de karakteristieke V-vorm van het voormalige werkkamp nog herkenbaar bij Summercamp Heino, zoals deze plek vlakbij het spoor in Heino nu heet.*

16. Lees de tekst over kamp Schaarshoek.

17. Tijdens de oorlog was de Schaarshoek onder andere een joods werkkamp. Noem nog twee andere functies die het kamp heeft gehad in de loop der jaren.

18. In de tekst wordt gesproken over Westerbork. Kamp Schaarshoek werd begin oktober 1942 ontruimd en de mensen werden via Zwolle naar Westerbork vervoerd. Daarmee wordt kamp Westerbork bedoeld. Dit kamp is vooral bekend geworden als doorvoerkamp. Zoek op wat het begrip 'doorvoerkamp' betekent en leg uit.

19. Vanuit kamp Westerbork zijn tussen 1942 en 1944 in totaal 93 treinen met vooral joodse oorlogsslachtoffers vertrokken richting de kampen in Oost-Eurpa. Bekijk de website van kamp Westerbork (www.kampwesterbork.nl). Naar welke kampen werden de gevangenen gebracht, noem drie (concentratie- of vernietigings)kampen.

Filmtips: de film 'The Boy in the Striped Pyjamas' (jongen in de gestreepte pyjama) is een aangrijpend verhaal over een de zoon (genaamd Bruno) van een Duitse hoge officier die vrienden maakt met een joodse jongen in een concentratiekamp en later om het leven komt in datzelfde kamp. Ook '13 in de Oorlog' is een serie van totaal 13 afleveringen die je mee terug neemt naar de Tweede Wereldoorlog. Het vertelt wat er allemaal gebeurde in die tijd en het geeft weer hoe het is om tijdens de oorlog op te groeien. Alle afleveringen van '13 in de Oorlog' kun je op internet bekijken.

Moord op Koopman

Een van de maatregelen die de Duitse bezetter nam, was het invoeren van de **Arbeidsinzet**. Er werd geprobeerd zoveel mogelijk arbeiders uit Nederland te halen die voor een goed loon moesten werken in de Duitse oorlogsindustrie. Hiervoor werden zeer aantrekkelijk vormgegeven advertenties gemaakt om zo de Nederlandse mannen te lokken. Toen dit niet genoeg arbeiders opleverde, werden de mannen verplicht opgeroepen zich te melden om te gaan werken voor de Duitsers. Veel mannen probeerde er onder uit te komen door zich 'onmisbaar' te maken bij het bedrijf en een vrijstelling te krijgen of gingen niet en doken onder.

Ook Klaas Muller, zijn vader en zijn broer hadden op 18 mei 1943 een oproep gekregen voor de arbeidsinzet. Op die avond zat Klaas samen met zijn vriend Willem Haye aan de bar in Café van Olst aan de Zwolseweg. De jongens waren in een chagrijnige stemming. Terwijl zij daar zaten kwam de Zwolse aannemer E. Koopman binnen. Op zijn jas droeg hij een N.S.B. speldje, wat de stemming in het café er niet beter op maakte. De N.S.B. is een politieke partij die de Duitsers in ons land hielpen en steunden. Er werd tussen de jongens en de Zwollenaar wat afgescholden en zelfs wat dreigementen geuit. Toen Koopman vertrok zijn Willem en Klaas hem achterna gefietst. In de buurt van Den Alerdinck kwam het tot een vechtpartij, waarbij Koopman door de jongens aan de grond werd geslagen en geen teken van leven meer vertoonde. De jongens hebben hem toen begraven in een kuil langs de Kromme Allee. De Kromme Allee, tussen de Zuthemerweg en de Alerdinckweg, wordt nog steeds 'Koopmanslaantje' genoemd.

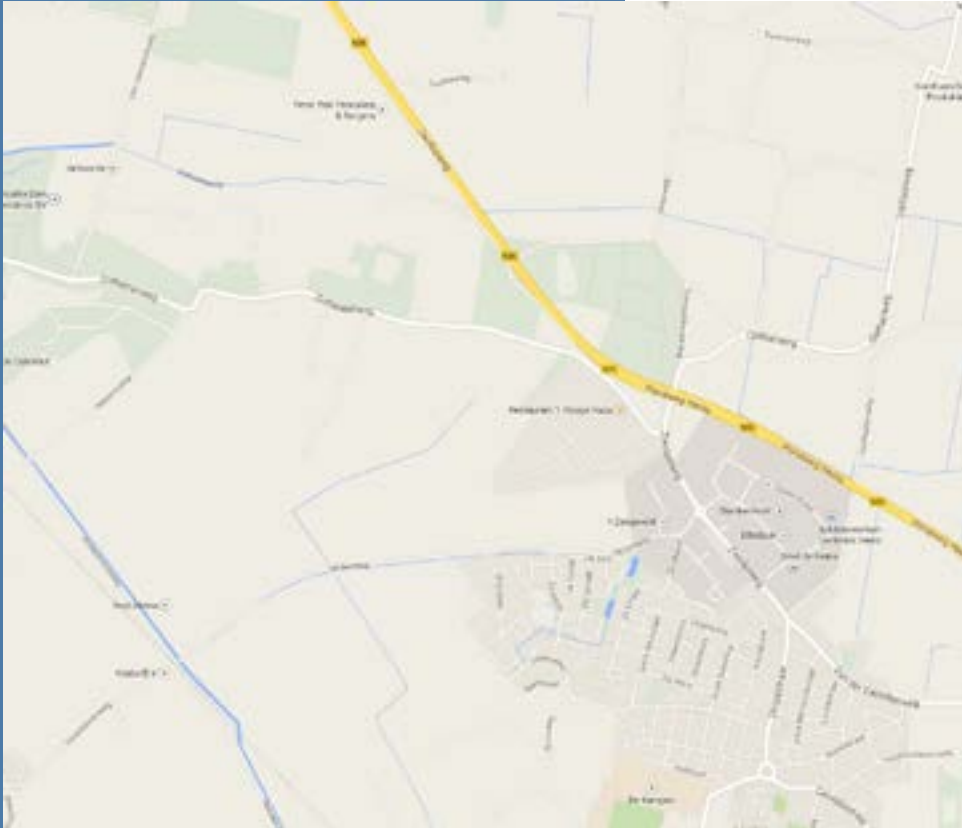
Na deze gebeurtenis gebeurde er een tijdje niets, tot de Duitse S.D. (Sicherheits Dienst = politie, recherche) aan het speuren ging en de moord aan het licht kwam. De twee daders, Willem Haye en Klaas Muller werden gearresteerd en werden door een Duitse rechtbank ter dood veroordeeld. Op 29 juni 1943 werden zij terecht gesteld in Scheveningen. Ze liggen nu begraven op de Algemene Begraafplaats in Heino. Na de moord op Koopman gingen de Duitsers de familie Haye meer in de gaten houden. Na een huiszoeking werden verboden spullen gevonden en de twee broers van Willem, Phulps en Cornelis Haye werden gearresteerd en **gefusilleerd** (geëxecuteerd) bij Amersfoort.*

Afbeelding 13: Graf gebroeders Haye, algemene begraafplaats te Heino, bron: <https://www.facebook.com/pages/Herdenking/393104647443964>

Afbeelding 14: De begrafenis van de vermoorde NSB-er Henricus Egbertus Koopmans op de katholieke begraafplaats aan de Bisschop Willebrandlaan in Zwolle op 16 juni 1943, collectie Historisch Centrum Overijssel, FD029433

Afbeeldingen 15: kaart omgeving tussen Heino en Laag Zuthem

20. Zoek op waar de letters N.S.B. voor staan en schrijf het op.

21. Aan welke kant stonden de N.S.B.'ers?

22. Wie zou wat gezegd kunnen hebben. Kies uit: N.S.B.'er Koopman, Klaas, Willem, S.D.'er (Sicherheitsdienst).

- a. _____ : Ga weg uit dit café, smerige overloper!
- b. _____ : Ik ga mij echt niet melden voor de arbeidsinzet!
- c. _____ : Wij hebben een bevel tot huiszoeking.
- d. _____ : Begraaf hem hier maar, daar vinden ze hem nooit.

23. Omcirkel de volgende plekken op de kaart:

- a. Café van Olst (kruising Zwolseweg, Van der Capellenweg, Dorpsstraat)
- b. Koopmanslaantje
- c. Den Alerdinck

24. Het proces dat Willem en Klaas kregen was niet echt eerlijk. Verklaar waarom niet.

Op 4 mei 2011 werd door de gemeente Raalte het Hayepad onthuld. Er was midden jaren vijftig in Heino een weg naar de familie Haye genoemd (Hayeweg), maar deze verdween met de komst van de rondweg om Heino. Het fietspad dat onder de N35 doorloopt, ter hoogte van de afslag Laag Zuthem, werd in 2011 omgedoopt tot 'Hayepad'. Filmbeelden van de onthulling zijn te vinden op <http://www.youtube.com/watch?v=5gBZ4xGQdD0>.

25. Zoek het Hayepad op, op de kaart. Zet er een cirkel omheen.

26. Waarom denk je dat de gemeente Raalte (opnieuw) een (fiets)pad 'Hayepad' heeft genoemd? Wat vind je daar van?

Parochiehuis in Lierderholthuis

In Lierderholthuis zijn er niet heel veel opmerkelijke dingen gebeurd die te maken had met de oorlog. Toch weten we via enkele persoonlijke verhalen iets meer over de oorlogstijd rondom Lierderholthuis.

Vanaf 1942 zaten de Paters van het Heilige Hart op Kasteel 't Nijenhuis nabij Heino (hier werden missionarissen opgeleid om later uitgezonden te worden over de wereld om het geloof te verspreiden). Tussen september 1944 en de bevrijding in mei 1945 moesten de Paters het kasteel verlaten en kregen zij onderdak in het parochiehuis te Lierderholthuis. In februari 1945 hebben zij nog kort in het parochiehuis van Heino gezeten, waar ze na vijf dagen weer terugkeerden naar het parochiehuis van Lierderholthuis.

27. Lees de drie stukjes a,b en c uit de kroniek (persoonlijk verhaal) van een anonieme pater. Zet de stukjes in de goede chronologische volgorde (van oud naar meest recent). Wat is de juiste volgorde:

I. A-B-C	II. C-B-A
III. A-C-B	IV. B-C-A

A. 'Pater van Rooijen had ondertussen vernomen dat de Pastoor van Lierderholthuis zijn parochiehuis gaarne aan ons afstond. Slaapzaal en studiezaal werden naar dit parochiehuis getransporteerd, waar de Zeer Eerwaarde Heer Pastoor met goedvinden van zijn huishoudster GRADA ook nog een gedeelte van de pastorie ter onzer beschikking stelde.'

B. 'Om half 11, o hora memorabilis, kwam er een jongen uit Lierderholthuis, met de tijding dat... wij vrij waren! Ongelofelijk!!! Het was dan toch gebeurd. Die morgen waren de Duitsers in de vroege uit Lierderholthuis weggetrokken. Twee waren er gesneuveld en door Pater Jansen, die bij den Pastoor gebleven was, begraven. Ook een burger was omgekomen.'

C. 'N.S.B. burgemeester denkt na en krijgt vermoedens. Hij heeft orders om een volledige en juiste lijst op te stellen van alle inwoners van het Nijenhuis. Toch toen waren de verantwoordelijke heren van de burgerlijke stand en het persoonsregister plotseling verdwenen en kwamen niet meer terug, en de burgervader besluit tot een huiszoeking in het Nijenhuis. Hij roept zelfs de hulp in van het hoogste gezag van de Landwacht in Deventer. Wij echter ontvangen spoedig een waarschuwing: de drie werkelijke onderduikers, die bij ons huizen, de heren Walta, Brink en een neef van Ankersmit, nestelen zich op een boerderij, de overigen waren nooit bij ons in huis geweest.'

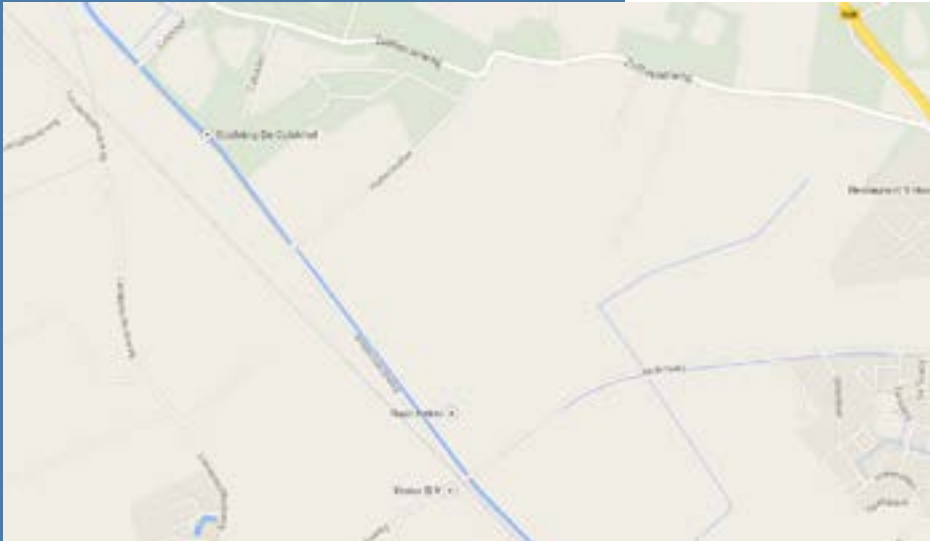
Afbeelding 16: Luchtopname Kasteel 't Nijenhuis met wandelende paters in de tuinen, collectie Historische Vereniging voor Heemkunde 'de Omheining' Heino

Afbeelding 17: De paters voor het Nijenhuis, collectie Historische Vereniging voor Heemkunde 'de Omheining' Heino

Afbeelding 18: Luchtopname Parochiehuis te Lierderholthuis, collectie Historische Vereniging voor Heemkunde 'de Omheining' Heino

Afbeelding 19: Kaart omgeving Bredenhorstweg, Lierderholthuis

Afbeelding 20 & 21: Ganzepanbrug nabij Heino, collectie Historisch Centrum Overijssel, FD029033 en FD029032Hemels

Afbeelding 22: Foto bombscherf, privécollectie mevrouw Hemels

Bommen in Lierderholthuis

Het buitengebied van Heino, bijvoorbeeld rond Lierderholthuis is niet helemaal vrij gebleven van oorlogsschade. Zo vertelt mevrouw Hemels die woonde en werkte (bakkerij) aan de Bredenhorstweg in Lierderholthuis: 'Die middag (3 februari 1945) waren er klanten in de winkel, onder andere een meisje van Boerman die werkte bij de familie van Dam aan de Hoge Bosweg en ik was bezig mevrouw van de Klippe-van Dam van den Alerdinck te helpen. Toen hoorden we een vliegtuigmachine aankomen uit de richting Heino. Het was een bommenwerper, en ik zag door de grote etalageruit dat hij bommen liet vallen, net grote sigaren. Dr. Doyer (was toen de huisarts van Heino) fietste ook net voorbij. Hij ging tegen een muur van ons huis staan. Ik ging vlug naar de kamer om mijn moeder, die slecht ter been was, in de kelder te helpen. Toen de bommen vielen trilde het hele huis, de ruiten vlogen eruit en er kwam een lading water en modder door naar binnen. Er was een bom in de wetering gevallen en ook een bij de buurman in het land. Ze waren bestemd geweest voor de spoorlijn, maar hadden, zoals nogal eens gebeurde, hun doel gemist. Boven op de achterzolder vonden we een bombscherf van wel 43 cm lang.' Dokter Doyer zat onder de modder, maar overleefde wel. (Afbeelding 22)

28. Zoek op de kaart op (afbeelding 19), waar de bom ongeveer terecht is gekomen. Zet een kruisje op die plek.

29. Zoek ook op waar de bom had moeten vallen, zet ook daar een kruisje.

De Duitsers begonnen in de zomer van 1944 met het lanceren van de V-1 en later V-2 bommen. Dit waren vliegende bommen. In december 1944 stortte een V-2 neer bij Luttenberg, waarbij 19 mensen werden gedood.* Ook in Lierderholthuis zijn in januari 1945 V-2 bommen neergekomen in een weiland, niemand raakte gewond. Op 30 maart 1945 vond een bombardement plaats op de spoorlijn in Laag Zuthem, Berendina Bijsterbos kwam door rondvliegende scherven om het leven. Toen de bevrijding steeds dichterbij kwam namen de luchtaanvallen door de geallieerden toe. De bommen in Lierderholthuis uit van het verhaal van mevrouw Hemels zijn hier een voorbeeld van. De geallieerden lieten de bommen vaak vallen op treinen en schepen.

30. Noem een reden waarom de geallieerden juist de spoorlijnen probeerden te bombarderen.

Het gijzelingsdrama in Heino

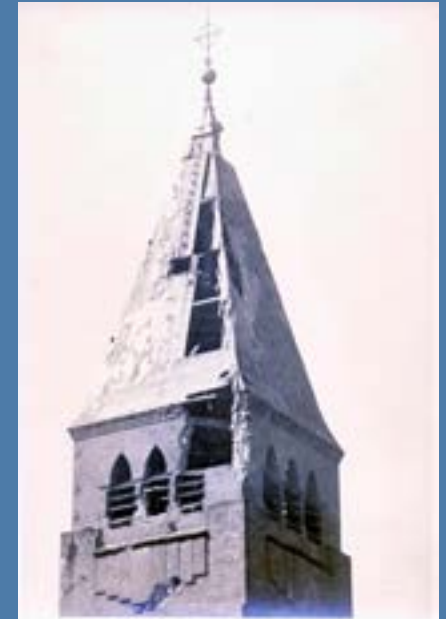
De bevrijding van Oost- en Noord-Nederland begon al op 30 maart 1945. Een dag vóór de bevrijding, op 11 april hadden de Canadezen Raalte al bereikt, dus ook Heino en omgeving zou snel worden bevrijd. Op 12 april 1945 werd Heino en omgeving bevrijd door het tweede Canadese Legerkorps. Maar dat ging niet zonder slag of stoot. Tijdens de vlucht van de Duitsers richting Zwolle, namen zij meer dan 60 gijzelaars uit Heino mee. Reden was dat het verzet van Raalte bij het opsporen van Duitse soldaten, een Duitser door zijn been had geschoten. Als reactie daarop namen zij meer dan 60 gijzelaars mee waaronder Heinoers, evacués uit het westen en onderduikers. De gijzelaars werden voor de nacht ondergebracht in café Has-sink (nu restaurant Oortwijn). Op 12 april werd er veel en hard gevochten. Zo werd op 12 april 1945 de kerktorens van Heino beschoten door de Canadezen.

Dat was voor de Duitsers het teken om te vertrekken. Met de groep gijzelaars vertrokken zij richting Zwolle, via de Ganzepanbrug die eerder die week was opgeblazen door andere Duitse soldaten. Meneer A.H. Leuverink, gijzelaar vertelde hierover: 'Bij de Ganzepan, die weer vernield was, moesten we over de brokstukken heen klauteren. Toen gingen we verder tot we bij het café Het Bruine Paard kwamen halverwege Wythmen en de Ganzepan. Daar gingen we rechtsaf en kwamen we bij een grote boerderij. Later hoorden we dat daar een officiersstaf was ondergebracht. We werden opgesteld in groepjes en tegenover ons werden machinegeweren geplaatst. Het is begrijpelijk dat dit ons een zeer angstig gevoel gaf.'

In het persoonlijk verslag vertelt Leuverink ook dat zij onderdak kregen in Zwolle aan de Praubstraat en dat ze hebben moeten werken aan loopgraven langs de IJssel. Op zaterdag 14 april hebben zij de bevrijding in Zwolle meegemaakt en zijn lopend weer naar Heino vertrokken waar zij 's middags aankwamen. Ondanks dat Heino al op 12 april is bevrijd, werden de vlaggen voor de bevrijding pas uitgestoken nadat de gijzelaars weer terug waren in het dorp op 14 april.

Wist je dat het 14 april-plein in Heino vernoemd is naar dit drama? Op 4 december 1995 werd het Heleco plein omgedoopt tot 14 april-plein.

In 1955 werd in verband met de viering van 10 jaar bevrijding in het Heinose gemeentehuis een gedenkraam aangebracht die herinnert aan het gijzelingsdrama. Op het raam is de terugkeer van de weggevoerde Heinoërs uitgebeeld. Het prachtige kleuren gebrandschilderde raam is tegenwoordig te bekijken bij de Historische Vereniging voor Heemkunde Omheining Heino. Het is een blijvende herinnering aan een voor Heino belangrijke gebeurtenis in de laatste dagen van de Tweede Wereldoorlog.

Afbeelding 23 & 24: Toren van de Nederlands Hervormde Kerk (links) en de Rooms Katholieke kerk te Heino, collectie Historische vereniging voor Heemkunde 'de Omheining' Heino.

Afbeelding 25: Gedenkraam gijzelingsdrama, collectie NIOD, foto Ben van Bohemen

31. Ga het gedenkraam bekijken, in het echt (is nog mooier) of via een afbeelding. Wat vind je van het raam? Beschrijf wat je ziet.

32. De vrouw in het midden heeft een lauwertak in haar hand. De lauwertak is een symbool voor vrede en overwinning. Wat heeft deze lauwertak met het gijzelingsdrama te maken? Leg je antwoord uit.

33. Noem eens andere momenten waarbij mensen een lauwertak of krans ontvangen.

34. Ken je de uitdrukking 'gelauwerd worden' of 'op je lauweren rusten'? Zoek één van beide uitdrukkingen op en leg uit wat er bedoeld wordt.

Afbeelding 26: Terugkeer van de gegijzelden, collectie Historische Vereniging voor Heemkunde 'de Omheining' Heino

Bevrijding

Op 12 april 1945 werd Heino en omgeving door de Canadezen bevrijd, er werd dagenlang gefeest. Begin 1945 vierde Heino een bevrijdingsfeest met onder andere een poort bij de Stationsweg.

35. Door wie werden Heino, Laag Zuthem en Lierderholthuis bevrijd?

36. In 1952 werd door de Gemeenteraad besloten om een deel van de Raalterstraat voortaan Canadastraat te noemen, kun je uitleggen waarom men dat heeft gedaan?

Afbeelding 28: Bevrijdingsfeest Heino, met de poort bij de Stationsweg. Op de achtergrond zie je de nog niet herstelde toren van de Nederlands Hervormdekerk. Collectie Historische Vereniging voor Heemkunde 'de Omheining' Heino.

Afbeelding 27: Intocht van de Canadezen, collectie Historische vereniging voor Heemkunde 'de Omheining' Heino

Fietsroute omgeving Heino

Hieronder staat een lijst van locaties (1 t/m 16) die een belangrijke rol hebben gespeeld in de Tweede Wereldoorlog in Heino, Laag Zuthem en Lierderholthuis. Het is een opzet voor zelf samen te stellen fietsroute.

Opdracht

A. Maak een lijst van de locaties die jij interessant vindt om te gaan bekijken. Locatie 1 en 2 staan al vast. De juf of meester geeft aan met hoeveel plekken jij de lijst moet aanvullen. Zoek de plekken op, op een kaart van de omgeving. Maak er daarna zelf een logische fietsroute van.

B. Bij elke locatie die je in de fietsroute hebt opgenomen moet je een vraag bedenken voor jouw klasgenoten. Gebruik hiervoor het themaboekje over de oorlog in Heino, Laag Zuthem en Lierderholthuis. Locatie 1 en 2 met bijbehorende vragen staan al vast; het Oorlogsmonument in Heino (locatie 1) en de kruising Zwolseweg/Van der Capellenweg/Dorpsstraat in Heino (locatie 2). Bedenk vragen bij jouw gekozen locaties.

C. Ga met de klas fietsen. Kies één van de gemaakte routes of een combinatie van meerdere gemaakte routes. Beantwoord individueel of met de klas de vragen die bedacht zijn.

Lijst met locaties

1. Het Oorlogsmonument op de Algemene Begraafplaats in Heino. Je kunt dit monument ook bekijken op de website www.oorlogsmonumenten.nl. Zoek op de plaats 'Heino'.

A. Hoe ziet het monument er uit? Beschrijf het aan iemand die het niet kan zien.

B. Wat staat er op het monument (tekst)?

C. Wanneer is het monument opgericht?

D. Zelf aan de slag! Teken zelf een monument voor de slachtoffers van de oorlog.

Teken je monument

2. De kruising Zwolseweg/Van der Capellenweg/Dorpsstraat in Heino. Bekijk de (bevrijdings)foto (afbeelding 29) en vergelijk deze met de huidige situatie. Welke verschillen en overeenkomsten zie je?

Verschillen: _____

Overeenkomsten: _____

3. Hayepad, het fietspad onder de N35 nabij de afslag richting Laag Zuthem.

4. 14 april plein. Plein dat in 1995 werd omgedoopt van Heleco plein naar 14 april plein. Lees voor meer informatie het verhaal over het gijzelingsdrama in het themaboekje.

5. Gedenkraam. Dit gedenkraam is te bezichtigen bij de Historische Vereniging voor Heemkunde Omheining Heino. Maak van tevoren een afspraak bij de vereniging om het gedenkraam te bekijken.

6. Kerktorens in Heino (Hervormde kerk en Katholieke kerk)

7. Parochiehuis Lierderholthuis

8. De onderduikplekken aan de Kolkweg in Laag Zuthem

9. De plek waar molen Hooglugt heeft gestaan

10. De Schaarshoek (Summercamp Heino)

11. Bruggen in de omgeving

12. Graf familie Haye

13. Kasteel 't Nijenhuis

14. De Bredenhorstweg waar bommen zijn gevallen

15. Het Koopmanslaantje bij Den Alerdinck

16. Ganzepanbrug

Afbeelding 29

Dit boekje is onderdeel van het lespakket 'Oorlog in Overijssel – Raalte'.

Het lespakket bestaat uit zes themaboekjes, met de thema's:

- Dagelijks leven in de gemeente Raalte
- Joods leven in de gemeente Raalte
- Luchtverkeer in de gemeente Raalte
 - Verzet in de gemeente Raalte
- 'In gedachten' Stolpersteine Raalte
- Oorlog in Heino, Laag Zuthem en Lierderholthuis

